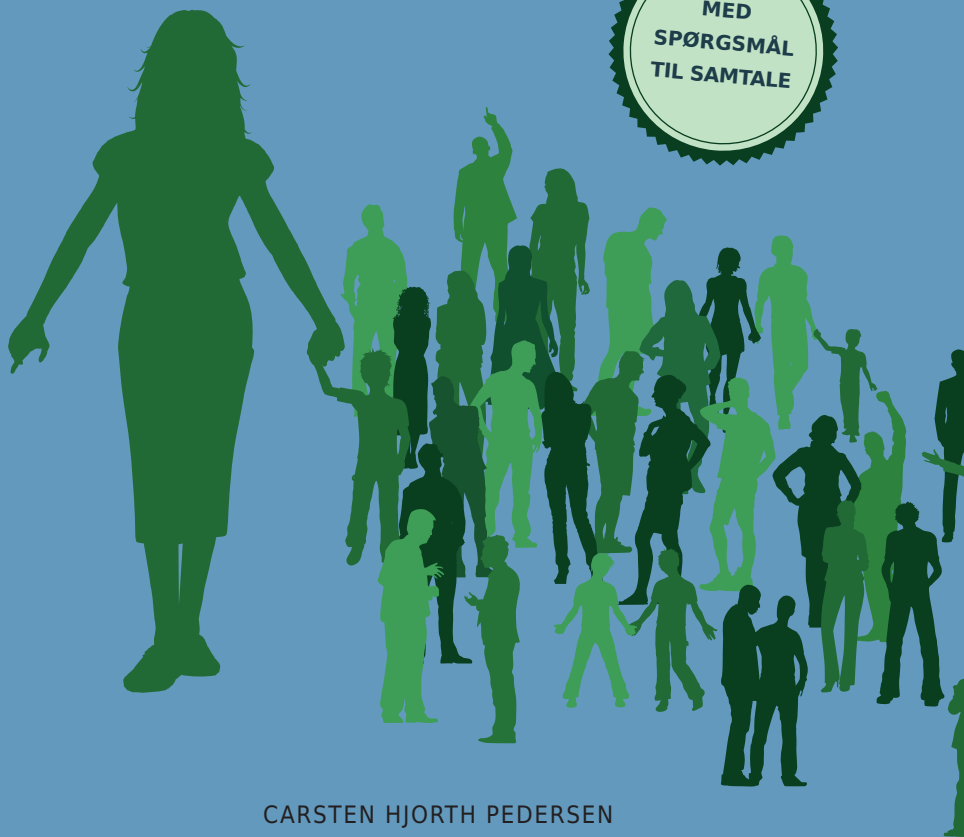

ETHVERT MENNESKE ER EN HALVØ

20 ideer til god individualisme og sunde fællesskaber

MED
SPØRSMÅL
TIL SAMTALE

CARSTEN HJORTH PEDERSEN

CARSTEN HJORTH PEDERSEN

ETHVERT MENNESKE ER EN HALVØ

**20 idéer til god individualisme
og sunde fællesskaber**

LOGOSMEDIA

Indhold

Intro	9
Ethvert menneske er en halvø	9
Forholdet mellem individ og fællesskab er vigtigt . . .	10
Individ og fællesskab hænger uløseligt sammen . . .	11
20 idéer	13
Bogens karakter.	13

Kapitel 1. Forholdet mellem

individ og fællesskab	15
1. Børns opvækst	16
2. Voksnes hverdag	16
3. Politik	17
Individ og kollektiv hænger sammen som ærtehalm. .	18
Individ eller fællesskab sætter sig igennem	
- på trods af	21
Et historisk vue	23
Vi er primært dannet af faktorer,	
vi ikke har indflydelse på	25
Vi er præget af individualisme	29
Vi er præget af massementalitet	31
Fællesskabets farer	33
Individualismens farer.	38

Kapitel 2. 20 idéer til god individualisme

og sunde fællesskaber	45
Vi har ansvar for vores egen optimistjolle	45
Vi lærer ved at gøre	46
1. Tak Gud for <i>god</i> individualisme-og-fællesskab - og bed ham hindre <i>dårlig</i> ditto	47
2. Betal din personlige pris i de fællesskaber, du vælger	48
3. Læg større vægt på pligter end på rettigheder.	51
4. Begræns antallet af valgmuligheder	53
5. Sats på kroppenes møde	55
6. Kæmp for fællesskab, selv om I er uenige.	58
7. Læg mere vægt på tanker og vilje, mindre på følelser	60
8. Hold fast ved absolut sandhed og normer	63
9. Læg vægt på lydighed og autoritet	68
10. Det er vigtigere at være interesseret end at være interessant	70
11. Erkend dine egne fejl og tilgiv andres.	73
12. Gå mere op i, hvad du skal gøre, end i, hvem du er	75
13. Bekæmp overfladiskhed i relationerne	78
14. Se og lyt sammen med andre.	80
15. Giv flere penge væk	82
16. Vi skal præstere, ikke for at <i>få</i> værdi, men fordi vi <i>har</i> værdi	84
17. Hav ikke <i>for</i> store forventninger til fællesskabet	91
18. Du skal dø, men dit fællesskab lever videre	93

19. Fasthold evighedsperspektivet for dig selv og de andre94
20. Forkynd Guds vilje og evangeliet96

Kapitel 3. Individ og fællesskab

i kristent perspektiv 101

Gud er én og tre	101
Gud er relationel	103
Vi er skabt til relation	104
Kirken som Kristi legeme	107
Et kirkehistorisk tilbageblik	110
Troens individualisering	114
Mere <i>vores</i> tro, mindre <i>min</i> tro	117

Ekstro 119

Spørgsmål til overvejelse og samtale 123

Kapitel 1: Forholdet mellem individ og fællesskab	123
Kapitel 2: 20 idéer til god individualisme og sunde fællesskaber (<i>Idé nr. 1-7</i>)	124
Kapitel 2: 20 idéer til god individualisme og sunde fællesskaber (<i>Idé nr. 8-14</i>)	127
Kapitel 2: 20 idéer til god individualisme og sunde fællesskaber (<i>Idé nr. 15-20</i>)	128
Kapitel 3: Individ og fællesskab i kristent perspektiv	131

Litteratur 133

Intro

»Intet menneske er en ø, en verden for sig. Ethvert menneske er et stykke af fastlandet, en del af det hele.«

Sådan skrev digteren og domprovsten John Donne i 1624.

Det er sandt. »Intet menneske er en ø, en verden for sig.« Vi er hver især dybt afhængige af de fællesskaber, vi er en del af. Ser vi ikke det i øjnene, og lever vi det ikke ud i praksis, vil vi forkrøbles som mennesker.

Men jeg mener ikke, det er sandt, at vi bare er »et stykke af fastlandet, en del af det hele«. I hvert fald ikke, hvis det er det *eneste*, vi har at sige om mennesket. For selv om intet menneske er en ø, er vi hver især skabt som individer, unikke, ulig alle andre. Og får vi ikke lov at udfolde os som selvstændige individer, forkrøbles vi også.

Ethvert menneske er en halvø

Den israelske forfatter Amos Oz (1939-2018) foreslår, at vi taler om mennesket som en *halvø*. Det forslag har jeg taget til mig som titel på denne bog. Oz skriver:

Intet menneske er en ø, sagde John Donne; men jeg tilføjer ydmygt: ingen mand eller kvinde er en

ø, men vi er alle en halvø. Halvt forbundet med fastlandet, halvt konfronteret med havet. Halvt forbundet til familie, venner, kultur, tradition, land, folk, køn, sprog og mange andre bånd. Den anden halvdel ønsker at være ladt alene med havet. Jeg tænker, at vi bør have lov at forblive halvøer.

Ethvert socialt eller politisk system, som vil gøre os til en darwinistisk ø og resten af menneskeheden til vores fjender eller rivaler, er monstre. Men på samme tid: ethvert socialt, politisk eller ideologisk system, som ønsker at gøre hver af os til intet andet end en lillebitte del af fastlandet, er også monstrøst.¹

Forholdet mellem individ og fællesskab er vigtigt

Jeg mener, vi er i den underlige situation, at vores tid *både* presser os i ekstrem individualistisk retning *og* i ekstrem kollektivistisk retning. Begge dele er blandt andet styret af stærke kapitalinteresser, ensrettende reklamer og mediernes mainstreamkultur.

Vi er under dobbelt beskydning. Derfor finder vi kun et sundt og frugtbart spor, hvis vi er halvøer, der *både* vedkender os afhængigheden af fastlandet *og* vover at møde havet hver især.

Jeg tror derfor, vi trænger til at arbejde grundigt med forholdet mellem individ og fællesskab. Ikke først og fremmest i teorien, men i praksis. Fordi dét forhold er afgørende for vores tilværelse, både fysisk, psykisk og åndeligt.

1 Oz (2012), side 79-80 (min oversættelse).

Tænk blot på, hvad den dominerende identitetsdagsorden i dagens Danmark gør ved forholdet mellem individ og fællesskab. Hvis vi hver især har ret til at definere vores identitet helt frit, kommer fællesskaberne til at betale prisen.

På den anden side fornemmer jeg også, at der for tiden er en stærk længsel efter samhørighed. Efter en årrække med stærk individualisme søger mange mod trygge fællesskaber, eller måske snarere: en bedre balance mellem individ og fællesskab. Hvis dét er sandt, er det min intention med denne bog at »være med på bølgen«.

Bogen blev skrevet færdig et par måneder før Corona-krisen ramte Danmark – og verden. Det er alt for tidligt at sige, hvilken betydning denne skelsættende begivenhed får for forholdet mellem individ og fællesskab. Men jeg gætter på, at den *får* betydning. I forhold til denne bogs position kan det falde ud til den positive eller negative side. *Måske* vil vi komme til at lægge mere vægt på fællesskabet. Det får vi se. Men bogens tema er i hvert fald ikke blevet mindre relevant efter marts 2020.

Individ og fællesskab hænger uløseligt sammen

Bogen er resultatet af en proces. Jeg efterlyste mere fællesskab og mindre individualisme, fordi jeg mente, at vi generelt har for lidt af det første og for meget af det andet. Men efterhånden, som jeg arbejdede mig ind på forholdet mellem individ og fællesskab, blev det klart for mig, at så enkelt er det alligevel ikke. Simpelthen fordi individet og fællesskabet er uadskillelige. I hvert fald hvis de skal være frugtbare. Så det er langt bedre

at spørge, hvordan vi – i ét hug – får mere af både det første og det andet.

Sociologen Zygmunt Bauman² har påvist, hvordan den vestlige kultur over de sidste årtier er blevet mere og mere individualiseret. Så der er ingen tvivl om, at det er et stort problem. Men samtidig er der også flere analytikere af vores tid, som hævder, at vi præges af en form for sygelig kollektivism. Det gælder for eksempel lektor, dr.phil. Hans Hauge, som igennem flere år har analyseret dansk samtidskultur. Han udgav i 2019 bogen *Ensomhedsparathed*, hvor han argumenterer for, at vi har for meget fællesskab i dag, og at vores fællesskaber er for omklamrende. Derfor trænger vi til at blive »ensomhedsparate«.

Noget tyder altså på, at det ikke bare handler om, at vi har for meget individualisme og for lidt fællesskab – eller modsat – men at individualismen og fællesskaberne begge er blevet dårligere, det vil sige *mindre frugtbare for såvel det enkelte menneske som fællesskaberne*.

Min enkle tese er i hvert fald blevet, at individ og fællesskab hænger så uløseligt sammen, at når det ene bliver usundt, bliver det andet det også. Når det ene henfalder, henfalder også det andet. Derfor må vi i én og samme bevægelse prøve at skabe *god* individualisme-og-fællesskab og dæmme op for *dårlig* individualisme-og-fællesskab. Ellers mister vi både den gode individualisme og de sunde fællesskaber.

2 Jeg henviser til hans to bøger: *Fællesskab* (2003) og *Fagre flydende verden* (2015).

20 idéer

Ingen af os kan vende denne supertanker, der har givet os for megen *dårlig* individualisme-og-fællesskab. For den er styret af langt stærkere kræfter, end vi kan tumle. Dybest set tror jeg, at stærke – gode såvel som onde – åndsmagter er på spil.

Alligevel har vi et handlerum, som er meget vigtigt at udnytte. Vi kan hver især træffe – måske smertefulde, men også livgivende – valg, som kan »skruer« på forholdet mellem individ og fællesskab, så det bliver mere frugtbart, end det er i dag.

Derfor er kapitel 2 det vigtigste i bogen, for her præsenteres 20 idéer til, hvordan vi får mere *god* individualisme-og-fællesskab, og hvordan vi dæmper op for den *dårlige* ditto. Inden dette hovedkapitel sætter kapitel 1 rammen for, hvorfor det overhovedet er relevant at skrive og læse om. Kapitel 3 ser på sagen i et specifikt kristent perspektiv, for det kristne livs- og menneskesyn giver uvurderlige impulser til et ægte, sundt og givende forhold mellem individ og fællesskab.

Til sidst i bogen er der nogle spørgsmål og tankevækkere, så man kan tale videre med andre om emnet eller overveje det for egen del.

Bogens karakter

Ethvert menneske er en halvø er ikke en religionspædagogisk fagbog. Den er altså ikke skrevet specifikt til forældre, lærere, pædagoger og så videre. Det er snarere en bog, der behandler et forhold, som ligger nedenunder og er vigtigt for religionspædagogikken, men som også

er vigtigt for mange andre forhold, som vi alle konfronteres med.

Bogen har således et andet præg end mine to foregående: *Skift fokus* (2017) og *Påvirk med respekt* (2019). Især i kapitel 1 vover jeg mig ud på tynd is. Jeg skriver om sociologi og historie, som ikke er mine primære fagområder. Men da de to felter ikke er til at komme uden om, når vi ser på forholdet mellem individ og fællesskab, hælder jeg mit hoved til faglige kapaciteter som Zygmunt Baumann og Henrik Jensen med flere.

Med ønsket om, at vi alle må finde os godt til rette som selvstændige individer i uundværlige, sunde fællesskaber. Til ære for Gud. Til gavn for vores næste. Til glæde for os selv.

*Carsten Hjorth Pedersen,
Hillerød i april 2020*

Kapitel 1

Forholdet mellem individ og fællesskab

Et *individ* betegner det enkelte menneske til forskel fra grupper af mennesker. Et *fællesskab* betegner en samling af mennesker, som bindes sammen af noget, de har fælles, fx en holdning eller interesse.

På de følgende sider anvender jeg de to ord *fællesskab* og *kollektiv* synonymt. Her optræder også ordene *individualisme* og *kollektivism*. Det første er den anskuelse, at individet er overordnet kollektivet. Det andet er den anskuelse, at kollektivet er overordnet individet.

På de følgende sider skriver jeg også en del om individualisering, der defineres sådan: »Individualisering er en proces, hvorigennem individet frisættes fra forud givne kollektive identiteter og i højere grad tvinges til at vælge sin egen livsbane.«³

3 Sørensen og Christiansen (2006), side 91.

Forholdet mellem individ og fællesskab er et af de mest grundlæggende i den menneskelige tilværelse. Vi møder det alle vegne, for eksempel disse tre steder:

1. Børns opvækst

Spædbarnet undfanges og fødes som et individ, men i dyb afhængighed af et fællesskab. Fra moderen bliver gravid, er hun klar over, at et nyt, selvstændigt individ er blevet til; men hun ved også, at barnet de første ni måneder lever i og af hendes krop.

Fosteret er normalt blevet til som et resultat af det seksuelle fællesskab mellem en mand og en kvinde og lever samtidig helt fra begyndelsen i et tæt fællesskab med især dets mor.

Og sådan fortsætter det efter fødslen. Enhver mor eller far, som har gået i timevis med et skrigende spædbarn på armen, ved, at det er et selvstændigt individ. Men det er også et lille menneske, der ville dø, hvis det ikke levede i et fællesskab, som tog sig af det.

Ganske vist påbegynder barnet også en selvstændiggørelse, så snart det er født; men for det første går der lang tid, inden barnet kan undvære mor og far, og for det andet afløses fællesskabet med forældrene af andre vigtige fællesskaber.

Vores tilblivelse og opvækst er et nøje afstemt forhold mellem individ og fællesskab.

2. Voksnes hverdag

Vi kender det fra vores almindelige voksne liv. Jeg er et individ; men jeg kan ikke leve uden fællesskaber. Igen

og igen oplever jeg glæderne og vanskelighederne ved, at det er sådan.

Gennem et ægteskab siden 1982 har jeg erfaret, hvor stærkt, rigt og nyttigt sådan et fællesskab er. Men jeg har også erfaret vanskelighederne, når jeg ikke gav min kone det individuelle rum, som hun havde brug for, eller når jeg ikke kunne finde ud af, hvad der var henholdsvis mit, hendes og vores fælles ansvar.

Eller tag det almindelige samspil mellem individ og fællesskab på arbejdspladsen, i nabolaget eller i menigheden:

- Det er fornøjelsen ved at arbejde sammen og få noget til at lykkes, fordi vi er fælles om det. Men det er også ærgrelsen, når nogen vil dominere fællesskabet.
- Det er den sunde stolthed over at kunne stå op ene mand mod en gruppes pres og have det godt med, at andre kan mene, hvad de vil, for jeg mener nu sådan. Men det er også med smerte at erindre situationer, hvor jeg isolerede mig i foragt for de andre, eller hvor selvmedlidenhedens negative sødme tog magten over mig.

3. Politik

Forholdet mellem individ og fællesskab har i århundreder været afgørende i det politiske felt. Forskellen på rød og blå blok er langt på vej bestemt af, hvordan man vægter forholdet mellem individ og fællesskab. Rød blok – altså de partier, som i forskellige aftapninger er socialistisk inspireret – vil i en del tilfælde have tendens til at vægte fællesskabet over individet; mens blå blok – altså de partier, som i forskellige aftapninger er liberalistisk eller

konservativt inspireret - vil i en del tilfælde have tendens til at vægte individet over fællesskabet. Skønt grænserne mellem de politiske opfattelser i dag er utydelige.

Vores skattesystem handler grundlæggende også om forholdet mellem individ og fællesskab: Hvor stor en del af den enkeltes indtægt skal gå til de fælles goder i samfundet (veje, sygehuse etc.)? Spørgsmålet om, hvor stor frihed - og hvor mange penge - de frie skoler skal have, har også med forholdet mellem individ og fællesskab at gøre.

Alle parter ønsker at tage hensyn til såvel individet som fællesskabet, for intet i den menneskelige tilværelse kan fungere, hvis enten individet eller fællesskabet bliver enerådende. Men der er forskel på, hvordan man vægter de to i forhold til hinanden.

Disse tre eksempler handler om samspillet mellem individ og fællesskab. Det handler i meget høj grad om at finde ud af - fra situation til situation - hvor stor vægt henholdsvis individet og fællesskabet skal have. Det er en meget vigtig kunst at lære. Vi må øve os på den livet igennem.

Nogle af os er mest fristet til i overdreven grad at tage hensyn til os selv, andre til fællesskabet. Nogle har for lille evne til at sætte sig selv til side, andre har for stor evne til det.

Så meget desto vigtigere er det at se på sagen. For vores egen og for andres skyld.

Individ og kollektiv hænger sammen som ærtehalm

Individualisme er ikke »det onde«, mens kollektivism er »det gode«. Der findes konstruktiv og destruktiv in-

dividualisme. Og der findes konstruktiv og destruktiv kollektivismе.

Forholdet mellem individ og fællesskab handler heller ikke om at tildele dem hver halvdelen af »magten«. De er nemlig gensidigt afhængige af hinanden. Hvis vi kommer for langt over imod den individuelle pol, er problemet ikke bare, at vi mister fællesskabets goder, men også, at individualismen bliver ond. Og modsat: Hvis vi lægger for stor vægt på fællesskabet, er problemet ikke bare, at vi mister individualismens goder, men også, at fællesskabet bliver ondt.

Individ og fællesskab hænger så nøje sammen, at hvis den ene bliver for dominerende, ødelægger det dem begge. Individ og fællesskab er nemlig, hvad teologen og filosofen K.E. Løgstrup kalder *forenende modsætninger*⁴, hvor den enes sundhed og berettigelse afhænger af, at den anden også er der.

Det gode fællesskab understøtter og fremmer den gode individualisme. Og vice versa. Individet behøver kollektivet for ikke at blive overbelastet – ligesom kollektivet behøver individet for ikke at blive undertrykkende.

Zygmunt Bauman nævner, at fællesskab og individ sikrer menneskers grundlæggende behov for henholdsvis *sikkerhed og frihed*, men: »Sikkerhed uden frihed er ensbetydende med slaveri ... mens frihed uden sikkerhed svarer til at være forladt og fortabt.«⁵

Vi taler om, at noget hænger sammen som ærtehalм. Udtrykket stammer fra landbruget. Når man har tærsket de høstede ærteplanter, filtrer stænglerne sig så meget

4 Løgstrup (1997), side 183-188.

5 Bauman (2003), side 25.

ind i hinanden, at de ikke kan adskilles. Derfor betyder udtrykket »hænger sammen som ærtehalv«, at noget hænger uadskilleligt sammen. Og prøver man alligevel at adskille det, bliver begge dele ødelagt.

Sådan er det med individ og fællesskab. De hænger sammen som ærtehalv. Hvis den ene bliver for dominerende, går det også ud over den anden.

Et par eksempler fra den store verdensscene:

- I kommunistiske lande som det hedengangne Sovjetunionen, men også det nuværende Kina og i endnu højere grad Nordkorea ser vi dette illustreret. Kollektivet bliver så dominerende, at individuel frihed knægtes og undertrykkes. Staten (kollektivet) styrer alt for meget, og millioner af individer lider under det. Det gælder ikke blot de mange, der fængsles, tortureres eller dræbes, fordi de mener eller tror noget forkert. Det gælder også alle dem, der bøjer nakken og kompromitterer sig selv af frygt for repressalierne. Men det mest groteske er, at en sådan næsten enerådende kollektivism kan slå over i en destruktiv individualisme hos magteliten, som privilegerer sig selv med en luksus, som aldrig bliver »masserne« til del, eller som på usmagelig vis fremmer en individualistisk personkult, som vi så med Josef Stalin i Sovjetunionen, eller som vi ser i dag med Kim Jong-un – og hans far og farfar – i Nordkorea.
- Den modsatte udvikling ses i et stærkt individualiseret og markedsorienteret samfund, som for eksempel USA. I en udpræget individualistisk kultur, hvor det

bærende motto er, at enhver er sin egen lykkes smed, vil der uvægerligt opstå en kæmpe gruppe af fattige, fordi samfundet ikke i nævneværdig grad udspænder et socialt sikkerhedsnet. Og det sker på trods af, at der i USA er en stærk tradition for velgørenhed hos den rigeste del af befolkningen. Mindst 46 millioner amerikanere – ud af en befolkning på 323 millioner – lever i dag under fattigdomsgrænsen.⁶ 46 millioner individer lider under den stærke individualisme, som præger det amerikanske samfund. Det viser, hvor destruktiv en overdreven individualisme kan være. Men også her kan der ske det paradoksale, at den omsiggribende individualisme bliver til destruktiv kollektivism, fordi alle de (rige) individer bliver enormt ensartede i deres forbrugerkultur og hedonisme⁷.

Jeg er klar over, at der er mange flere nuancer på begge eksempler – og jeg foretrækker klart USA frem for Nordkorea – men overordnet set siger det noget om, at såvel kollektivism som individualisme bliver destruktive, hvis de hver især bliver for dominerende.

Individ eller fællesskab sætter sig igennem - på trods af ...

Nu er det imidlertid så lykkeligt, at både behovet for at være en del af et fællesskab og behovet for at være et

6 Berlingske Tidende den 02.01.2015.

7 Ordet *hedonisme* kommer af græsk *hedone*, som betyder *fornøjelse* og *lyst*. Hedonisme er udtryk for den indstilling, at livet grundlæggende drejer sig om at få mest mulig nydelse, smertefrihed og tilfredsstillelse af vores lyster.